रेति" छा०उ०। "यद्रमते रतिञ्चानुभवति इष्टादि संयोगात्तदुपसदैः समानतामेति उपसदाञ्च पयोव्रतनिमित्तं सुखमस्ति अल्पभोजनीयानि चाहानि आसन्नानीति प्रश्वासोऽशनादीनामुपसदाञ्च सामान्यम्" शा०भा०। "पयोव्रतत्वं पयोभक्षणयुक्तत्वम् यज्ञे यान्यहान्यभोजनीयानि तानि प्रसिद्धानि उपसत्सु क्रियमाणासु प्रश्वासः स्वास्थ्यविशेषः अशनादिषु सोऽस्तीति प्रसिद्धमित्यङ्गसुखनिमित्तत्वं क्लेशहेतुत्वञ्च सामान्यम्" आ०गि०

उपसदन न० उप+सद–ल्युट्। १सेवायामुपसेवने २आनुगत्यादिना प्राप्तौ "तत्रोपसदनं चक्रे द्रोणस्येष्वस्त्रकर्म्मणि" भा० व० ३०८ अ० "प्रतिगृह्य च तान् सर्वान् द्रोणश्चैवं समब्रवीत्। रहस्येकः प्रतीतात्मा कृतोपसदानांस्तथा" आ० १३२अ०सामीप्ये अव्ययी०। ३गृहसमीपे अव्य०। "धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यस्य मे मुनिपुङ्गव!। यज्ञोपसदनं ब्रह्मन् प्राप्तोऽसि मुनिभिः सह" रामा०। अत्राव्ययीभावस्यापि यज्ञेन समासः आर्षः।

उपसदी स्त्री उप+सद–घञर्थे क गौ० ङीष्। सन्ततौ धारायाम्। "स्वगृहेऽस्योपसद्यां मा च्छैत्सीत् प्रजाता च पशुभिश्चाशितम्" शत०१४,९,४,२२। अस्य यजमानस्य उपसद्यां सन्ततौ" भा०। सन्ततिश्च द्वेधा कालिकी दैशिकी च। तत्र समानानेककालिककार्य्यमात्रधर्मत्वं कालिकसन्ततित्वम्। विभिन्नकालीनघटपटादिकार्य्यमात्रवृत्तिधर्मघटत्वादौ सन्ततित्ववारणाय समानेति सामान्यञ्चान्वयितावच्छेदकधर्मेण। तेन सत्त्वद्रव्यत्वादिना घटपटयोः समत्वेऽपि न क्षतिः। सत्त्वद्रव्यत्वादिकमादाय तद्वारणाय कार्य्यमात्रेति। एककालोत्पन्नेषु बहुषु घटेषु तद्वारणाय अनेककालिकेति। दैशिकसन्ततित्वञ्च समानानेकवृत्तिकार्य्यमात्रधर्मत्वमितिभेदः। तत्र कालिकसन्ततेः प्रवाहादिपदेन व्यपदेशः यथा ज्ञानप्रवाहः, दुःखप्रवाहः इत्यादि दैशिकसन्ततौ तु श्रेणिप्रभृतिशब्दव्यवहारः यथा वृक्षश्रेणी वृक्षपङ्क्तिरित्यादि। उभयसन्ततौ तु सन्ततिधारादिशब्दप्रयोगः यथा ज्ञानधारा सुखधारा दुःखसन्ततिरित्यादि एवं जलधारा तैलधारा तैलसन्ततिरित्यादि। तादृशधर्मश्च सुखत्वदुःखत्वज्ञानत्वादिकं वृक्षत्वतैलत्वादिकञ्च। उभयविधापि सन्ततिः पुनर्द्विविधा अविच्छिन्ना विच्छिन्ना च देशकालयोरव्यवधानेऽविच्छिन्ना यथा धारावाहिकस्थले ज्ञानादिधारा। तयोर्व्यवधाने विच्छिन्ना यथा विच्छिद्य विच्छिद्य जायमानदुःखानाम्। विच्छिन्नसन्ततिमादायैव सृष्टिप्रवाहः। सुखदुःखसन्ततिरित्यादिर्व्यवहारः।

उपसद्य त्रि० उपसदं सेवामर्हति यत् उप+सद–कर्म्मणि वा० यत् वा। १सेवनीये २नैकट्येन प्राप्ये च "भरेषु हव्यो नमसोपसद्योगन्ता" ऋ० २,२३,१३। "उपसद्याय मीढुष आस्ये जुहुता हविः" ऋ० ७,१५,१।

उपसद्वन् त्रि० उप+सद–ङ्वनिप् स्त्रियां ङीप् वश्चान्तादेशः। १उपसन्ने २सेवके च। कर्म्मणि ङ्वनिप्। ३सेव्ये च। "नमस्ते अस्तु मीढुषे नमस्त उपसद्वने" आ०श्रौ०२,५,९।

उपसद्व्रत न० उपसत्सु विहितं व्रतम्। उपसद्विहिते पयोव्रते। "आपूर्य्यमाणपक्षस्य द्वादशाहमुपसद्व्रती भूत्वा" वृ०उ०। "उपसत्सु व्रतमुपसद्व्रतमुपसदः प्रसिद्धाः ज्योतिष्टोमे। तत्र स्तनोपचयापचयद्वारेण पयोभक्षणं व्रतं तत्र च तत्कर्मानुपसंहारात् केवलमिति कर्त्तव्यताशून्यं पयोभक्षणमात्रमुपादीयते। उपसद्व्रती पयोव्रती सन्नित्यर्थः शा०भा०।

उपसन्न त्रि० उप+सद–क्त। १उपस्थिते, २निकटागते ३उपसेवके च ४आनुसगुण्येन नैकट्यप्राप्ते "ब्रवीतु भगवांस्तन्मे उपसन्नोऽस्म्यधीहि भोः" भा०शा०२८९ अ०। "भगवन्नुदधौ मृतिजन्मजले सुखदुःखवडवे पतितं व्यथितम्। कृपया शरणागतमुद्धर मामनुशाध्युपसन्नमनन्यगतिम्" "तस्मै स विद्वानुपसन्नाय–प्रोवाच तत्त्वतो ब्रह्मविद्याम्" श्रुतिः।

उपसमाधान न० उप+सम–आ–धा–ल्युट्। राशीकरणे, "निवासचितिशरीरोपसमाधानेत्यादि" पा०। "उपसमाधानं राशीकरणम्" सि०कौ०। २समिधः प्रक्षिप्य ज्वालने। "विवाहाग्निमुपसमाधाय पश्चादस्याः" आश्व०गृ०१,८,९, "उपसमाधाय सामिधःप्रक्षिप्य प्रज्वाल्य" ना०वृत्तौ। अग्निमुपसमाधाय" गो०सू० "उपसमाधाय ज्वालयित्वेति सं तत्त्वे च समापूर्व्वधाञ्धातोस्तथार्थदर्शनात् तथार्थत्वम्।

उपसमिध(ध्) अव्य० समिधः समीपे अव्ययी०वा अच्समा०। समिधः समीपे।

उपसम्पत्ति स्त्री उप+सम्+पद–क्तिन्। अभिनवत्वेन सम्पत्तौ। "प्रथमोऽचिरोपसम्पत्तौ" पा० "अभिसम्पत्तौ अभिनवत्वे" सि०कौ०। सम्पत्तिश्चानुरूपात्मभावः सि०कौ०

उपसम्पन्न त्रि० उप+सम्–पद+क्त। १प्राप्ते २मृते च हेम०। "श्रोत्रिये तूपसम्पन्ने त्रिरात्रमशुचिर्भवेत्" मनुः।

उपसम्भाषा स्त्री उप+सम्+भाष–भावे अ। उपसान्त्वने। "भाषणोपसंभाषाज्ञानयत्नेत्यादि" पा० "उपसम्भाषा उपसान्त्वनम्" सि०कौ०।